

Yliopistomaantiede ja yhteiskunta

Nykyinen yliopistolaki sanoo, että yliopistojen tulee tutkimus- ja opetustehtävissään toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Tämä yliopistojen niin sanottu kolmas tehtävä sisältää sekä yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen että yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden.

Helsingin yliopiston strategiassa vuosille 2007–2009 määritellään yhteiskunnallinen vuorovaikutus seuraavasti:

Yliopiston yhteiskunnallinen vuorovaikutus toteutuu tutkimuksessa ja opetuksessa sekä vastavuoroiseen kumppanuuteen perustuvassa yhteistyössä. Kotimaisella ja kansainvälisellä tasolla harjoitettavaan kumppanuustoimintaan yliopisto tuo tutkimukseen ja koulutukseen perustuvaa lisäarvoa ja odottaa kumppanuuden vastaavasti hyödyttävän omien perustehtäviensä hoitamista.

Vuorovaikutusta pidetään siis palkitsevana, mutta toisaalta yliopisto ei velvoita itseään palvelemaan muuta yhteiskuntaa vastikkeettomasti.

Yhteiskunnallinen vaikuttavuus taas korostuu, kun mietitään mahdollisuuksia sisällyttää kolmas tehtävä opetusministeriön rahanjakomalliin. Tampereen ja Jyväskylän yliopistojen tutkijaryhmä on opetusministeriön toimeksiannosta valmistellut vaikuttavuudelle mittarijärjestelmää. Yhteisymmärrystä kaikkien yliopistojen yhteisistä indikaattoreista on vaikea löytää. Tällä hetkellä mit-

tareita kehittävät yhteistyössä opetusministeriö, Jyväskylän yliopisto ja Helsingin yliopisto. Huomiota kiinnitetään yliopistojen integroitumiseen (a) innovaatiotoimintaan, (b) työmarkkinoihin ja (c) alueelliseen toimintaympäristöön.

Valmisteilla olevan uuden yliopistolain odotetaan vapauttavan yliopistot valtion tilivirastoasemasta ja samalla valtion tuottavuusohjelman uhkakuvista. Jousto yliopistojen hallinnossa ja taloudenpidossa lisääntyisi näin oleellisesti 1. tammikuuta 2010 lähtien. Valtion budjettirahojen jakamiseen yliopistojen kesken tarvitaan jatkossakin jonkinlainen mittaristo, johon myös yliopistojen yhteiskunnallinen vaikuttavuus suurella todennäköisyydellä sisältyy.

Yliopistolaitoksen rakenteellisessa kehittämisessä on yhtenä kantavana periaatteena yliopistojen profiloituminen. Kansallisesti ja kansainvälisesti vahvoja aloja pyritään vahvistamaan samalla kun heikoimmista pitäisi kyetä jopa luopumaan. Eri tekijöiden painotus yhteiskunnallisessa vaikuttavuudessa vaihtelee yliopistoittain, mikä hankaloittaa mittarijärjestelmän kehittämistä entisestään.

Maantieteen näkökulmasta muutos ei näytä erityisen uhkaavalta. Suomalaisen yliopistomaantieteen vahvuuden takaavat maantieteen sisällöllinen laaja-alaisuus ja alueellinen kattavuus. Profiililtaan erilaiset yksiköt tekevät suomalaisesta maantiedeyhteisöstä monipuolisen ja muuntautumiskykyisen kokonaisuuden.

Suunnittelumaantiede on esimerkki maantieteen muuntautumiskyvystä. Syntyessään lähes 40 vuotta sitten se oli maantieteen vastaus silloiseen yhteiskunnalliseen tilaukseen. Arkkitehtien, insinöörien, valtiotieteilijöiden ja sosiologien rinnalle tarvittiin alueellista asiantuntemusta, erityisesti aluesuunnitteluun perehtyneitä suunnittelu- maantieteilijöitä, joita koulutettiin Helsingissä ja myöhemmin muuallakin. Silloisesta suunnittelusta voidaan olla mitä mieltä hyvänsä, mutta tuskinpa maantieteilijät ainakaan heikensivät suunnitelmien tasoa.

Suunnittelumaantieteen oppituolin perustamisesta ja rahoituksesta päätettiin ministeriö- tasolla. Nyt professuurien perustaminen ja ikävä kyllä rahoittaminenkin ovat yliopistojen sisäisiä asioita. Ulkopuolisen rahoituksen merkitys uusien alojen synnyttämisessä on kasvanut huomattavasti 1990-luvulta lähtien. Maantieteessä uusia yhteiskunnallisesti tärkeitä avauksia ovat olleet kaupunkitutkimus ja geoinformatiikka, joille ulkopuolinen rahoitus on ollut korvaamatonta.

Helsingin yliopistoon perustettiin opetusministeriön ja Helsingin kaupungin tuella kuusi kaupunkitutkimusprofessuuria 1990-luvun lopulla. Kaupunkimaantieteen oppituoli sijoitettiin maantieteen laitokselle. Nyt virkoja on yhdeksän, joista kaksi Teknillisessä korkeakoulussa, ja rahoitukseen osallistuvat myös Vantaa, Espoo, Lahti ja Teknillinen korkeakoulu. Pysyvästi täytetyt kaupunkimaantieteen lisäksi maantieteen laitoksella on kaupunkitalouden professuuri. Geoinformatiikassa rahoitus löytyi kolmeen viisivuotiseen professuuriin, joista yksi on nyt täytetty pysyvästi maantieteen laitoksella.

Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen vahvuus on kyky priorisoida uusia aloja ja tehtäviä. Pääaineina ovat nyt maantiede ja aluetiede entisten maantieteen ja suunnittelumaantieteen sijasta. Aluetieteeseen sisältyvät käytännönläheiset kaupunkimaantiede, suunnittelumaantiede, kehitysmaantiede ja matkailumaantiede. Näin laitos on entistä kilpailukykyisempi nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa.

Opetuksen vaikuttavuus sisältyi jo aiempaan-kin yliopistolakiin:

Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa nuorisoa palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa.

Erityisesti oululaiset maantieteilijät ovat ansiokkaasti tuottaneet tietoa Oulun ja muidenkin yliopistojen rekrytointialueista ja valmistuneiden alueellisesta sijoittumisesta. Tuotetut kartat kuvaavat hyvin yliopistojen alueellista vaikuttavuutta koulutustehtävän osalta.

Yliopistomaantiede on huolehtinut kiitettävästi myös opettajien koulutuksesta. Globalisoituvassa yhteiskunnassa maantieteen vahva asema Suomen koululaitoksessa on erityisen tärkeää. On nähdäkseni vaikea löytää yhteiskunnalliselta vaikutukseltaan tärkeämpää toimintaa yliopistomaantieteessä.

Maantieteen yliopistokoulutukseen sisältyy jatkuva vuorovaikutus muun yhteiskunnan kanssa. Kurseilla ja opinnäytteissä tehdään yhteistyötä kuntien ja maakuntien, jopa elinkeinoelämänkin kanssa. Opintoretket laajentavat opiskelijoiden kokemuspiiriä hyvinkin kaukaisiin maihin. Tutkintoon johtavan koulutuksen lain turvaama maksuttomuus ei ole estänyt retkille osallistumista huomattavallakaan omakustannusosuudella. Euroopan unionin ulkopuolistenkin maiden ja kulttuurien tuntemusta tarvitaan esimerkiksi maksullisen tutkintoon johtavan tilauskoulutuksen järjestämisessä ja markkinoinnissa.

Maantieteen kansallista vahvuutta voidaan lujittaa tiivistämällä yhteistyötä laitosten ja niiden tutkimusryhmien kesken sekä tutkijankoulutuksessa. Vahvuutta lisää myös verkottuminen muiden alojen tutkijoiden ja kouluttajien kanssa.

MAUNO KOSONEN
Helsingin yliopisto